

Ulrike Hascher-Burger
Muziek in de Moderne Devotie

lezing op 23 maart 2003 in Deventer

Op een dag in het begin van de 15^e eeuw, stonden vier zusters uit het klooster Diepenveen nabij Deventer onder de hete middagzon te zwoegen op het veld. Om het zware werk iets te verlichten, begonnen zij luidkeels te zingen. Zo luid zelfs, dat Johannes Brinckinck, de eerste rector van het klooster, het kon horen. Hij stoorde zich aan dat gezang. Immers: de zusters behoorden met een ingetogen stem te zingen en niet luidkeels. Zij lieten hun stemmen de vrije loop en zongen geenszins zo devoot en ingetogen als het eigenlijk hoorde. Daar was hij niet gelukkig mee. Was zijn reactie niet een beetje overdreven? Hield hij dan niet van muziek? Ik zal alvast een antwoord geven: hij zal wel van muziek hebben gehouden, maar het gedrag van deze zusters paste niet bij de vrij strenge regels die op muziek in de Moderne Devotie van toepassing waren. Wij houden deze kleine scène uit het dagelijks leven van de Moderne Devotie even in ons achterhoofd als we nu de muziek en haar rol binnen de Moderne Devotie gaan verkennen.

De late Middeleeuwen vormden een tijdperk van sociale en spirituele onzekerheid. Oorlog, pest en sociale onrust bepaalden het dagelijkse leven. De Kerk was verscheurd door het Grote Schisma tussen de pausen in Rome in Avignon. Nieuwe religieuze groepen ontstonden, traditionele kloosterordes zochten vernieuwing van binnenuit. En het naderende einde van de wereld werd algemeen verwacht.

Tegen deze achtergrond ontstond aan het einde van de 14^e eeuw in de IJsselvallei een beweging van vernieuwde innerlijkheid, de Moderne Devotie, gesticht door Geert Grote en zijn aanhangers hier in Deventer. Deze beweging verspreidde zich niet alleen over heel hedendaags Nederland en België, maar ook over grote delen van Duitsland, het noordelijke deel van Zwitserland en Noord-Frankrijk. Het doel van de Moderne Devotie was terug te keren naar de leefwijze van de eerste christenen teneinde zo het ware christelijke geloof terug te kunnen vinden. De eerste leden van deze beweging, de Broeders en Zusters van het Gemene Leven (dat wil zeggen: het gemeenschappelijke leven, maar dat weet u al) woonden in broeder- en zusterhuizen binnen de stad. Zij verdienden hun levensonderhoud door handenarbeid (de broeders vooral met de productie van boeken, de zusters b.v. met weven) en zij leefden uit een gemeenschappelijk geldpotje.

Na de dood van Geert Grote in het jaar 1384 werd besloten, naast broeder- en zusterhuizen ook kloosters te stichten. Deze verenigden zich als “Kapittel van Windesheim”. De Windesheimers leefden als reguliere kanunniken en kanunnikessen volgens de regel van

Augustinus. Als religieuzen legden zij de drie geloften af, namelijk gehoorzaamheid, armoede en kuisheid. Gemeenschappen die volgens de derde regel van Franciscus leefden vormden de derde groep aanhangers. Vaak waren dat oorspronkelijk huizen van zusters van het gemene leven, die tot deze regel overgingen.

Naast geschriften en traktaten is uit deze kringen ook muziek overgeleverd. Deze is nog niet lang een onderwerp binnen het onderzoek naar de Moderne Devotie omdat het lezen van de middeleeuwse muzieknotaties een nogal gespecialiseerde bezigheid is en er nog te weinig moderne edities ter beschikking staan.

In een 15^e eeuwse stad zoals Deventer is een spanningsveld tussen verschillende muziekstijlen te bemerken. Vooral drie stijlen deden toen hun invloed ook op de Moderne Devotie gelden:

Het gregoriaans werd gezongen door de clerus en door kloosterlingen. Deze eeuwenoude eenstemmige en meerstemmige muziek is puur vokaal en doorgaans in het Latijn geschreven. Zij werd opgeschreven in liturgische boeken waaruit dagelijks werd gezongen. Deze muziek was diep in het geheugen van de middeleeuwse mens verankert.

Daarnaast werden ook volksliederen gezongen. Zij behoren tot de orale cultuur, dat wil zeggen, dat zij vooral op mondelinge weg zijn doorgegeven. Deze liederen werden op Nederlandse teksten gezongen en zij waren vooral eenstemmig. Over deze muziek zijn wij slecht geïnformeerd, omdat zij normaal gesproken niet werd opgeschreven. Sommige volksliederen zijn uit latere bronnen bekend waar ze dan wel werden opgeschreven.

De derde muziekstijl die in een middeleeuwse stad als Deventer kon worden gehoord – hoewel in Deventer vast in mindere mate dan in steden uit het zuiden zoals 's-Hertogenbosch of Brugge - is de polyfonie. Deze doorgaans meerstemmige muziek is door en voor specialisten gemaakt, hoog opgeleide en goed betaalde beroepsmusici aan vorstenhoven en kathedralen. Zij zongen op teksten in Latijnse en Nederlandse taal.

De muziek van de Moderne Devotie bestaat uit geestelijke liederen en gezangen die trekken van alle drie stijlen laten zien: gregoriaans, volksmuziek en polyfonie. Hoewel de verhouding met de polyfone muziek niet zonder problemen was, zoals wij zullen zien. Muziek in de Moderne Devotie was bijna doorgaans vocale muziek. Er werd geen instrumentale muziek geschreven en er zijn ook maar weinig sporen van het spelen van muziekinstrumenten bekend. Een van de schaarse berichten is uit het Agnietenklooster in Emmerich afkomstig. De zusters daar konden soms naar het spel van twee straatmuzikanten luisteren, die hun pater af en toe inhuurde om devote muziek te spelen. Dat gebeurde in de kerk. Zij konden de muzikanten niet zien en dachten, dat het de engelen zelf waren, die gingen spelen.

De teksten waarop gezongen werd, waren in het Latijn en in het Middelnederlands. Soms werd ook in zogenoemde mengtaal gezongen, Latijn en Nederlands door elkaar. De liederen met Latijnse teksten zijn meestal afkomstig uit mannengemeenschappen, muziek met Nederlandse teksten uit vrouwenhuizen. Dat komt doordat de vrouwen in de late Middeleeuwen normaal gesproken een slechtere opleiding hadden dan mannen. Er zijn echter uitzonderingen zoals de Diepenvener koorzuster Katherina van Naaldwijk. Zij beheerste het Latijn zo goed dat ze mocht helpen bij de Latijnse lessen, die alle koorzusters in Diepenveen moesten volgen om het dagelijks korgebed naar behoren te kunnen uitvoeren.

De teksten van gezangen die onder de invloed van de Moderne Devotie zijn ontstaan, zijn in sterke mate persoonlijk gekleurd. Het zijn bemoedigen voor het dagelijks leven. Zij verwoorden onderwerpen zoals het stilzwijgen of het leven in een convent, maar ook de inspanning voor spirituele groei. Gezangen met mystieke teksten zijn geen uitzondering. Typisch is de overeenkomst van een groot aantal liederen met teksten uit het literaire repertoire van de Moderne Devotie, zoals *De imitatione Christi* van Thomas a Kempis. Maar er zijn ook gezangen die buiten de invloed van de Moderne Devotie zijn ontstaan en door deze beweging werden overgenomen. Een aantal Latijnse gezangen is ontleend aan het liturgisch repertoire uit de IJsselvallei en dat van andere kloosterordes. Vaak werden deze gezangen aangepast aan het devote repertoire door toevoeging van tropen. Tropen zijn nieuwe tekst- en muziekpassages in een bestaand gezang. Zo komen wij bewerkingen van Maria-antifonen als het *Salve Regina* tegen die door dergelijke tropering aan de meer persoonlijk gekleurde devotie van deze kringen werd aangepast. Deze soort overlappings maakt het moeilijk de Latijnse gezangen uit de Moderne Devotie af te bakenen van het overige laatmiddeleeuwse kloosterrepertoire. Dat probleem deelt de muziekwetenschap met disciplines als de kunstwetenschap en de literatuurwetenschap zolang de immense invloed van de Moderne Devotie op het geestelijk leven in de late Middeleeuwen niet duidelijker in kaart is gebracht.

Wij luisteren nu naar de tweestemmige Latijnse tropus *Virginalis castitas* bij de Maria-antifoon *Salve Regina*. In de twaalfde en dertiende eeuw ontstond in kloosters de praktijk om dagelijks na de completen een Maria antifoon te zingen, al in al vier, verspreid over de vier seizoenen van het kerkelijk jaar. De antifoon *Salve regina* was er één van. Zij werd gezongen in de tijd van zondag *Trinitatis* tot de vrijdag voor de eerste advent. De antifoon is eenstemmig, de tropus, het nieuwe tekst- en muziekgedeelte uit kringen van de moderne devotie, is tweestemmig. Hij wordt pas aan het einde van de antifoon ingelast, bij de

drie aanroepingen “o clemens, o pia, o dulcis Maria”. De tropus gaat ook over Maria. U hoort het ensemble *Cercamon*.

Luistervoorbeeld 1: Tweestemmig Tropus Virginalis castitas bij de Maria-antifoon Salve Regina (CD Gaude virgo)

De muziek op Middelnederlandse teksten uit modern-devote kringen bevat voornamelijk eenstemmige contrafacten van wereldlijke liederen uit die tijd. Contrafacten zijn liederen die op een bekende melodie een nieuwe tekst hebben. Hier is de invloed van het volkslied het grootst. Deze liederen zijn grotendeels zonder muzieknotatie overgeleverd en bevatten in dat geval hooguit een wijsaanduiding, een vermerk boven het lied, op welke melodie het gezongen werd. Deze wijsaanduidingen kunnen heel kort zijn en alleen het begin van een lied weergeven. Er zijn echter ook uitgebreide aanwijzingen te vinden, waarin aangegeven wordt, wanneer of hoe een lied gezongen dient te worden. In een Brussels handschrift staat b.v. het volgende opschrift: *Dit is een hemels gheestelijck liedekijn ende men macht singhen tot alre tijt als men vrolic is; voer geestelijc ende waerlijcke menschen uut vroliker harte onbegrepen*. Een geestelijk lied dus, dat door geestelijke en wereldlijk mensen gezongen kan worden als men vrolijk is.

Als voorbeeld voor een Middelnederlands lied horen wij nu *Ihesus concinc over al*, een eenstemmig lied uit het klooster *Ter Nood Gods* bij Tongeren, dat bij het kapittel van Windesheim behoorde. In dit lied wordt in zes strofen het leven in het Hemelse Jerusalem beschreven: Jesus op zijn troon, Maria naast hem, maagden die om hem heen dansen bij muziek die David op zijn harp speelt, overal bloeiende bloemen en zingende engelen. Het leven na de dood vormde een belangrijk onderwerp in liederen uit de Moderne Devotie. Het karakter van deze gezangen kon dreigend zijn wanneer sprake was van de eeuwige verdoemenis, of juist heel bemoedigend wanneer het Hemelse Jerusalem werd beschreven. In de laatste strofe van dit lied wordt de link gelegd naar het aardse bestaan als bemoediging om vol te houden:

Daarom wie nu in droefheid leeft,
hij kome tot deze dans
en breke zoete bloemetjes
van Jezus' schone krans.
Dit gaat voor alle zoetigheid

die hier iemand zou kennen.
Nu helpe ons Jezus Christus
op weg naar het Heilig Land.

Dit lied wordt gezongen door het ensemble *Capilla Flamenca*

Luistervoorbeeld 2: Zingen en spelen in Vlaamse steden... track 8

Het muzikale repertoire uit de Moderne Devotie is overgeleverd in drie soorten bronnen: liturgische boeken, eenvoudige liedschriftjes en algemene boekjes voor privé-devotie. Op uw kopie vind u voorbeelden van alle drie: nr. 1 is uit een liturgisch boek, nr. 2 is uit een liedboek en nr. 3 uit een boekje voor privé-devotie. U kunt het verschil tussen de verschillende bronnen goed zien: het liturgische boek is het grootste en ook het meest verzorgde boek. Dat komt omdat liturgische boeken altijd ook een representatieve functie hebben: zij werden niet alleen gebruikt, maar ook uitgesteld. De rijkdom van een kerk of een klooster kon worden afgelezen aan de pracht van de liturgische boeken die er waren.

Heel anders zagen de liedboekjes en boekjes voor privé-devotie uit. Ook wereldlijke mensen hadden voor de privé-devotie soms rijke boeken, denkt u maar aan de prachtig versierde getijdenboeken uit de late middeleeuwen. Aanhangers van de Moderne Devotie echter misprezen deze pracht. Daarom zijn privé-boekjes uit de Moderne Devotie sober. Het verschil tussen de liedboekjes en muziek in boekjes voor privé-devotie ligt niet in het formaat, maar in de hoeveelheid muziek die is opgenomen: in liedboekjes – de naam zegt het al – staan voornamelijk liederen, in algemene boekjes voor devotie staat alleen per uitzondering muziek, die in tegenstelling tot gezangen in liturgische handschriften en liedboeken vaak niet zorgvuldig geschreven is. Dat kunt u bij het derde voorbeeld goed zien.

De muziek van de Moderne devoten is anoniem. Er is geen componist bekend en ook zelden een dichter. Soms werden de liederen door vrouwen verzameld, zoals in het zogenoemde *Liedboek van Anna van Keulen*, maar dat betekent niet, dat deze vrouwen ook de teksten hebben geschreven, laat staan de muziek. De gezangen circuleerden in de kringen van de Moderne devoten. Zij werden overgenomen en naar believen geparafraseerd. Iedereen voelde zich vrij, de muziek te veranderen, of een tekst met een andere melodie te verbinden. Sommige teksten staan zelfs in elk boek met een andere muziek. Welke versie van het lied de oorspronkelijke was, is meestal onbekend.

Wij zijn vandaag echter gewend dat muziek het individuele en onschendbare werk van één componist is. Daarom is men sinds de 19e eeuw op zoek naar componisten ook uit

kringen van de Moderne Devotie. Het meest bekende voorbeeld is de Windesheimer kanunnik Thomas a Kempis uit het klooster Agnietenberg bij Zwolle. Hij is vooral bekend vanwege de beroemde vier boeken *Over de navolging van Christus*, de *imitatione Christi*, die met zijn naam in verbinding worden gebracht. Al in de 16^e eeuw werden in gedrukte uitgaven van zijn werken teksten van geestelijke liederen aan hem toegeschreven. Of hij daadwerkelijk de auteur van deze liederen is, of hij alleen de teksten, of in sommige gevallen ook de muziek voor zijn rekening kan nemen, is omstreden. Duidelijk is, dat in deze liederen dezelfde gedachten worden geuit als ook in werken van Thomas a Kempis. Wij luisteren naar een voorbeeld: *Caeli cives attendite*, hetzelfde lied dat u als voorbeeld 3 in uw kopie vindt opgeschreven. Dat voorbeeld is afkomstig uit een boekje voor privé-devotie uit het Kartuizerklooster in Keulen.

Caeli cives attendite omvat 8 strofen. Het lied gaat over het verlangen van de gelovige naar de hemelse bewoners, de engelen en de heiligen. Het is een dialoog tussen de ziel die in het aardse tranendal moet verblijven terwijl haar bruidegom, Iesus, haar in de hemel opwacht. Dit lied staat anoniem in talrijke laatmiddeleeuwse handschriften en onder de naam van Thomas a Kempis, zonder muziek, in zijn gedrukte werkuitgaven. U hoort nu vier strofen van *Caeli cives attendite*, uitgevoerd door de *Schola Hungarica*.

Luistervoorbeeld 3: Gregorian Chants classic track 21

Ongeveer drie kwart van de liederen uit de Moderne Devotie zijn eenstemmig, van de meerstemmige liederen is ongeveer 90% tweestemmig en maar weinig liederen zijn driestemmig. Ook kunnen liederen die in één bron eenstemmig zijn, in een andere in een tweestemmige versie staan. Het aantal stemmen per lied stond niet vast. Ook konden er vastwel spontaan nieuwe stemmen toegevoegd worden, die hoefden niet altijd opgeschreven te worden.

De stijl van de meerstemmige liederen wordt in de musicologische vakliteratuur vaak als archaïsch of retrospectief beschouwd. Deze liederen zijn homofoon, erg sober en voor een groot deel zelfs zonder ritme genoteerd. In dat opzicht sluit deze muziek aan bij een meerstemmige traditie die haar wortels in kloosters uit de twaalfde eeuw heeft en die in monastieke kringen tot in de negentiende eeuw heeft doorgewerkt. In vergelijking met de complexe polyfonie van de vijftiende en zestiende eeuw maakt de meerstemmige muziek uit de Moderne Devotie inderdaad een ouderwetse indruk. Maar deze stijl was door de aanhangers van deze beweging bewust gekozen. In de *ordinarius* van de Windesheimer

kloosters, een soort draaiboek voor liturgische vieringen, werd de polyfone muziek rondweg verboden. Ook de stadsschool in Zwolle hield zich kennelijk aan dat verbod. Hier werden jongens opgeleid die bij de Broeders van het Gemene Leven woonden. Zij mochten polyfonie alleen met kerstmis. Deze feestdag stond zo centraal dat dan een uitzondering op de regel werd toegestaan. Opvallend is, dat de meerstemmige kerstliederen uit modern-devote kringen inderdaad meestal geritmeerd zijn en duidelijk de meer contrapuntische kant opgaan, terwijl meerstemmige liederen voor andere feestdagen homofoon zijn, dat wil zeggen, dat telkens op een toon in een stem ook een toon in een andere stem staat.

Een voorbeeld voor deze eenvoudige meerstemmigheid is *Tam veneranda*, een tweestemmig Latijns lied uit het Windesheimer Klooster Ter Nood Gods in Tongeren. Dit lied is, hoewel het een kerstlied is, toch in de eenvoudige homofone stijl geschreven die voor de Moderne Devotie typisch is.

Dit is de glorierijke dag
waarop de maagd voor ons God baart
van haar heeft de psalmist weleer gezongen:
'de aarde schenkt haar vrucht.'

Het lied wordt uitgevoerd door de *Capilla flaminca*.

Luistervoorbeeld 4: Vlaamse steden en begijnhoven, track 1

Waarom was polyfone muziek verboden? Waarschijnlijk omdat in de beleving van de luisteraar de muziek belangrijker was dan de tekst. Een devoot mens werd door zulke muziek te sterk afgeleid. Thomas a Kempis schrijft aan zijn novicen dat de devotie door eenvoudige gezangen beter wordt gestimuleerd dan door mensurale muziek. Deze opvatting treft men ook in andere kloosters uit die tijd aan, die eveneens streefden naar een strenger naleven van de kloosterregels. De kartuizermonnik Dionysius waarschuwt in zijn tractaat *De vita canonicorum* (Over het leven van koorheren) voor de mensurale muziek: deze is voor hem louter 'ijdelheid'. Want als muziek er alleen toe dient om het gehoor te behagen en de aanwezigen te vermaken, dan is zij verwerpelijk.

Inderdaad bestaat er een belangrijk verschil tussen beide muziekstijlen in de behandeling van de tekst. In de polyfone muziek zijn de stemmen zelfstandig en wordt de tekst niet tegelijk uitgesproken. Bij de grotendeels homofone muziek uit de Moderne Devotie daarentegen spreken alle stemmen tegelijkertijd dezelfde lettergrepen uit – de tekst is altijd goed te verstaan. Deze muziek is dan ook veel eenvoudiger dan de polyfonie uit dezelfde tijd.

er zijn geen imitaties, en vaak is de muziek zelfs syllabisch, dit wil zeggen: op elke lettergreep staat maar één toon.

Deze inperking van de muzikale mogelijkheden hangt nauw samen met de functie van muziek in de Moderne Devotie. De muziek was ingebed in het dagelijkse devote leven, dat gekenmerkt was door afkeer van de wereld. De aanhangers streefden ernaar, hun zonden af te leggen en in hun deugden te groeien, om na de dood niet in de hel te belanden, maar in de hemel opgenomen te worden. Belangrijk was daarbij de voortdurende meditatieve oefening in goede gedachten. Meteen bij het opstaan werden de eerste gedachten aan God gewijd, en de laatste gedachteflitsen voor het slapen werden aan het oefenprogramma van de volgende dag besteed. Zo trachtte men de eigen ziel op de vereniging met Christus voor te bereiden. In de loop van tijd werden steeds omvangrijkere ascetische oefenschema's uitgewerkt. Wekelijkse overzichten bepaalden de inhoud van de meditatieve oefeningen voor elke dag.

Voor de meditatie moest geschikte meditatiestof worden verzameld, de zogenoemde 'goede punten'. Dat konden uittreksels uit boeken zijn, uit preken, uit de liturgie, gebeden of gewoon een eigen goede gedachte, soms in de vorm van een enkel woord. Deze meditatiestof werd verzameld in kleine boekjes voor private devotie, de zogenoemde *rapiaria*. Maar ook kleine stukjes papier of pergament konden hiervoor worden gebruikt. Het zusterboek uit het klooster Diepenveen, dat de levensverhalen van een aantal religieuzen bevat, maakt melding van de Vrouw van Runen, die een verzameling van kleine stukjes papier in haar buidel droeg. Deze waren soms niet groter dan een vinger. Deze boekjes of stukjes papier droeg iedere devoot met zich mee om daaruit overal waar het nodig was te kunnen mediteren. 'Goede punten' moesten uit het hoofd worden geleerd en zo vaak herhaald, dat het betreffende punt meteen ter beschikking stond. Het doel was om altijd in een staat van positieve gedachten te zijn, modern gezegd, positief denken te oefenen. In de Moderne Devotie staat in dat soort boekjes voor privé-gebruik ook muziek, vaak afgewisseld met meditatie, en ook de liedboeken hebben het opvallend kleine formaat van devotieboeken. Het is aan te nemen dat de dagelijkse meditatieve oefeningen niet alleen overdacht en gelezen en gemompeld werden, maar ook gezongen.

Men mediteerde over het algemeen hardop. Tot in vroegmoderne tijd waren lezen en mediteren bezigheden waar de stem aan meed deed, gesproken of gezongen. Door hardop te zingen konden de liederen in het geheugen worden geprent en devoot worden overdacht. Er waren lange overdenkingen en korte schietgebedjes in de vorm van een zinnetje. Analoog hieraan zijn er lange liederen overgeleverd met tientallen strofen, maar ook melodietjes van één regel.

Meditaties vonden in uiteenlopende situaties plaats. In Windesheimer kloosters werd bij voorkeur gemediteerd in de kerk en in het dormitorium, het slaapgedeelte. Er is een aantal berichten over zang in de cel overgeleverd die deze praktijk bevestigen. Het reeds genoemde zusterboek uit het Klooster Diepenveen vertelt bij voorbeeld over een paar bewoonsters die op een avond laat naar de slaapzaal gingen. Toen zij de cel van zuster Elsebe passeerden, hoorden zij haar zo zuiver zingen dat zij dachten dat het niet de zuster zelf was, maar haar engel.

Gemeenschappelijk gezongen meditaties kwamen eveneens voor. In een ander zusterboek uit Diepenveen staat het verhaal, waarmee ik deze voordracht opende: de vier zusters, die tijdens het zware werk op het veld luidkeels stonden te zingen. Hun rector, Johannes Brinckerinck, stoorde zich aan dat gezang omdat het na zijn opvatting te weinig ingetogen was. Volgens het bericht zongen de zusters namelijk niet alleen luidkeels, maar – zo vermeldt het boek - “zij wilden hun mooie stemmen horen”. Het was dus een daad van ijdelheid. Zang echter moest tot meditatie leiden en van daaruit naar een vurig gebed, anders was hij niets waard. Ook gemeenschappelijke meditatie was dus aan duidelijke regels onderworpen.

De Broeders en Zusters van het Gemene leven mediteerden vooral onder het dagelijkse werk, waarbij telkens weer over bepaalde onderwerpen werd gepeinsd. Florens Radewijns uit het Fraterhuis hier in Deventer stelde reeds in zijn schrift *Tractatulus devotus* (dat is: klein devoot traktaatje) voor, deze meditaties gezongen uit te voeren: onder de handenarbeid konden best vrome liederen worden gezongen. De broeders werkten overdag in hun cellen, waar zij ook een deel van het dagelijkse officie lazen. In een beschrijving van zijn dagelijks leven vermeld een bewoner van het Fraterhuis in Deventer: ‘Vanaf het gegeven teken tot aan het derde uur wijd ik me aan mijn werk. Voor de devotie en om starheid te omgaan zing ik antifonen. op het derde uur lees ik de vespers’.

Regelmatig is in de liederen van de Moderne Devotie sprake van problemen met hun persoonlijke spirituele groei. Het zijn liederen die dicht bij het soms het moeilijke leven in een convent staan. Het teruggetrokken bestaan, de angst voor het oordeel na de dood, de hoop op Christus die alle moeite loont: alles wordt omschreven met het woord ‘labor’, werk. Het leven in conventen van de Moderne Devotie was een hard leven, daarvan getuigen verschillende berichten en liederen. Een voorbeeld is het lied *Nullus labor durus*:

“Geen werk hoeft zwaar, geen tijd lang lijken, waar de heerlijkheid van de eeuwigheid wordt verworven en de eeuwige verdoemenis afgewend. Laat ons dus staande blijven in ons voornemen en onze strijd aanvaarden”.

Wij horen Lida Dekkers

Luistervoorbeeld 5: Middeleeuws repertoire

Men mediteerde altijd over een tekst. De muziek vervulde daarbij de functie van een vehikel. Niet zij stond centraal, maar de tekst waarmee zij was verbonden. Om die reden werd er streng op gelet dat de woorden altijd goed te verstaan waren, en daarom was de polyfone muziek verboden. Er was in kringen van de Moderne Devotie geen belangstelling voor het ontluikende renaissance-ideaal van de kunstenaar en het individuele kunstwerk. Muziek was in deze kringen bedoeld voor privé-devotie, individueel en in groepen, door middel van een dagelijks herhaalde gezongen meditatie. Zij was uitwisselbaar en ondergeschikt aan de tekst.

Samen met hervormende ordes als de franciscanen stimuleerde de Moderne Devotie de productie van het geestelijk lied als middel ter verspreiding en verdieping van het devote gedachtegoed, voornamelijk in de Nederlanden en in het Noordwesten van Duitsland. Hiervan getuigen talloze liedboekjes, die voor een deel nog in de zeventiende eeuw met de hand werden geschreven, toen muziekdruk als middel van vermenigvuldiging allang gevestigd was.

Ik dank u voor uw aandacht.